

De tridui inter mortem et resurrectionem domini nostri Jesu

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΡΙΗΜΕΡΟΥ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Εἴ τις πατριαρχῶν εὐλογία θείῳ πνεύματι τὸ βέβαιον ἔχουσα, εἴ τι τῆς πνευματικῆς νομοθεσίας ἀγαθὸν δι' ἐπαγγελίας τοῖς κατορθοῦσιν ἐλπίζεται, εἴ τις διὰ τῶν ἱστορικῶν αἰνιγμάτων τῆς ἀληθείας προδιατύπωσης εἶναι πεπίστευται, εἴ τις προφητικὴ φωνὴ τὰ ὑπὲρ φύσιν εὐαγγελίζεται, πάντα ἐκεῖνα ἢ παροῦσα χάρις ἐστίν. καὶ ὡσπερ κατὰ τὸ προκείμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα ἐν φῶς περιαστράπτει τὰς ὄψεις ἐκ μυρίων λαμπάδων ἐραυζόμενον, οὕτω πᾶσα ἢ τοῦ Χριστοῦ εὐλογία πυρσοῦ δίκην καθ' ἑαυτὴν λάμπουσα τοῦτο ἡμῖν τὸ μέγα φῶς ἀπεργάζεται τὸ ἐκ πολλῶν τε καὶ ποικίλων τῶν τῆς γραφῆς ἀκτίνων συγκεραννύ 9.274 μενον· ἔξεστι γὰρ λαβεῖν ἀφ' ἐκάστου τῶν θεοπνεύστων ὑποδειγμάτων τὸ τῆ παρούση ἱερομηνία κατάλληλον. ζητεῖς τὴν τοῦ Ἀβραὰμ εὐλογίαν· ἔχεις τὸ ζητούμενον εἰς τὰ παρόντα βλέπων. ὄρας τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ; ταῦτα λέγω τὰ ἄστρα τὰ ἐκ τοῦ πνεύματος ἡμῖν ἀρτίως ἐπανατείλαντα καὶ οὐρανὸν ἀθρόως τὴν ἐκκλησίαν ποιήσαντα, ὧν ἢ τῆς ψυχῆς ἀπαστράπτουσα χάρις ταῖς τῶν πυρσῶν ἀκτῖσι διασημαίνεται. καὶ ταῦτά τις εἰπὼν ὄντως τοῦ Ἀβραὰμ εἶναι τέκνα τὰ ἐξ ἐπαγγελίας αὐτῷ γεγενημένα, τὰ τοῖς ἄστροις τοῦ οὐρανοῦ ὁμοιούμενα τῆς ἀληθείας οὐχ ἀμαρτήσεται. θαυμάζεις τὸν ὑψηλὸν Μωυσέα τὸν πᾶσαν τὴν τοῦ θεοῦ κτίσιν διαλαβόντα τῆ δυνάμει τῆς γνώσεως, ἰδοὺ σοι τῆς πρώτης κοσμογενείας τὸ εὐλογημένον σάββατον, γνῶρισον δι' ἐκείνου τοῦ σαββάτου τοῦτο τὸ σάββατον τὴν τῆς καταπαύσεως ἡμέραν, ἣν εὐλόγησεν ὁ θεὸς ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἡμέρας. ἐν ταύτῃ γὰρ ὡς ἀληθῶς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὁ μονογενὴς θεὸς διὰ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας τῆ σαρκὶ σαββατίσας καὶ εἰς ὃ ἦν πάλιν ἐπανελθὼν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἅπαν τὸ κείμενον ἑαυτῷ συνανέστησε ζωὴ καὶ ἀνάστασις καὶ ἀνατολὴ καὶ ὄρθρος καὶ ἡμέρα τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου γενόμενος. πλήρης σοι καὶ ἡ ἱστορία τῆς συγγενοῦς 9.275 εὐλογίας· ὁ πατὴρ τοῦ Ἰσαὰκ ἐκείνου τοῦ ἀγαπητοῦ μὴ φειδόμενος καὶ ὁ μονογενὴς προσφορὰ καὶ θυσία γενόμενος καὶ ὁ ἀμνὸς ἀντὶ τούτου σφαγιαζόμενος. ἔξεστι γὰρ ἰδεῖν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πᾶν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. ὁ ἀμνὸς τοῦ ξύλου ἐξήρηται ἐκ τῶν κεράτων ἐχόμενος, ὁ δὲ μονογενὴς βαστάζει ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ τῆς ὀλοκαρπώσεως ξύλα. ὄρας πῶς ὁ πάντα φέρων τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὁ αὐτὸς καὶ τὸ φορτίον φέρει τῶν ἡμετέρων ξύλων καὶ ὑπὸ τοῦ ξύλου ἀναλαμβάνεται βαστάζων ὡς θεὸς καὶ ὡς ἀμνὸς βασταζόμενος οὕτω τοῦ ἀγίου πνεύματος τὸ μέγα μυστήριον τυπικῶς ἀμφοτέροις ἐπιμερίσαντος τῷ τε ἡγαπημένῳ υἱῷ καὶ τῷ συμπαραδειχθέντι προβάτῳ, ὥστε δειχθῆναι ἐν μὲν τῷ προβάτῳ τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον ἐν δὲ τῷ μονογενεῖ τὴν ζωὴν τὴν μὴ διακοπτομένην τῷ θανάτῳ. εἰ δὲ βούλει καὶ αὐτὸν τὸν Μωυσέα λαβεῖν τῆ τῶν χειρῶν ἐκτάσει τὸν σταυρὸν διαγρά φοντα καὶ τῷ σχήματι τούτῳ τὸν Ἀμαληκίτην καταστρεφόμενον, ἔξεστὶ σοι βλέπειν ἐν τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον καὶ τῷ σταυρῷ τὸν Ἀμαλήκ ὑποπίπτοντα. ἔχεις καὶ τὸν Ἰσαάϊαν οὐ μικρὰ σοι πρὸς τὴν παροῦσαν συνεισφέροντα χάριν· παρ' αὐτοῦ γὰρ προεδιδάχθης τὴν ἀνύμφευτον μητέρα, τὴν 9.276 ἀπάτορα σάρκα, τὴν ἀνώδυνον ὠδίνα, τὸν ἀμόλυντον τόκον οὕτως εἰπόντος τοῦ προφήτου· Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. ὅτι δὲ ἄπονος γέγονεν ἡ ὠδὶς, πρῶτον μὲν σε καὶ τὸ εἰκὸς διδασκᾶτω· ἐπειδὴ γὰρ πᾶσα ἡδονὴ συνημμένον ἔχει τὸν πόνον, ἀνάγκη πᾶσα ἐπὶ τῶν συνημμένως θεωρουμένων τοῦ ἐνός μὴ ὄντος μηδὲ τὸ ἕτερον εἶναι. ὅπου τοίνυν ἡ

ήδονή τοῦ τόκου οὐ καθηγῆσατο, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ ὁ πόνος ἐπηκολούθησεν. ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τοῦ προφήτου λέξις βεβαιοῖ τὸν λόγον ἔχουσα οὕτως· Πρὶν ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν, ἢ ὡς φησιν ἕτερος τῶν ἐρμηνέων, Πρὶν ὠδινήσαι ἔτεκεν. ἐκ ταύτης, φησί, τῆς παρθένου μητρὸς Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. τοῦτο τὸ παιδίον, οὗτος ὁ υἱὸς Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφρονος, μᾶλλον δὲ ὡς φησιν 9.277 Ἱερεμίας, τοῦτό ἐστι τὸ ἀρνίον τὸ ἄκακον τὸ ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι, οὗτος ὁ ἄρτος, ὃ τὸ ξύλον ἐμβάλλουσιν οἱ καὶ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ξύλου πολέμιοι. μᾶλλον δὲ τὸ πάντων γυμνότερον τε καὶ φανερώτερον ἐκ τῆς προφητείας λάβωμεν, δι' οὗ προϋπογράφεται σαφῶς τὸ μυστήριον, τὸν Ἰωνᾶν λέγω τὸν ἀπαθῶς κατὰ τοῦ κήτους καταδυόμενον καὶ δίχα πάθους ἐκ τοῦ κήτους πάλιν ἀναδυόμενον τὸν καὶ τρισὶν ἡμέραις καὶ τσοσάταις νυξίν ἐν τοῖς κητώοις σπλάγχνοις τὴν ἐν ἄδου διατριβὴν τοῦ κυρίου προδιαγράψαντα.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δεῖ σε παρ' ἐκάστης γραφῆς ἀναζητεῖν καὶ ἐκλέγεσθαι· πάντα γὰρ ἐκεῖνα διὰ τῶν παρόντων ὀρᾶς καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ φαιδρότητι Ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ προφήται, καθὼς φησί που τὸ εὐαγγέλιον, καὶ πᾶς θεόπνευστος λόγος καὶ νόμος ἐν ταύτῃ ἀνακεφαλαιοῦται τῇ χάριτι κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. τοῦτο γὰρ ἐστὶ καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὸ πέρας καὶ τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀρχή, οἷόν τι λέγω· Ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ τῆς φθοροποιοῦ δυναστείας λαβὼν τὴν ἀρχὴν (ἀλλὰ καὶ μέχρι Μωυσέως αὐτοῦ τὸ πονηρὸν κράτος διέμεινεν οὐδὲν τοῦ νόμου τὴν κακὴν τοῦ θανάτου δυναστείαν ἀμβλύναντος)· ἦλθεν ἡ τῆς ζωῆς βασιλεία καὶ κατελύθη τοῦ θανάτου τὸ κράτος καὶ γέγονεν ἄλλη γέννησις, βίος ἕτερος, ἄλλο ζωῆς 9.278 εἶδος, αὐτῆς τῆς φύσεως ἡμῶν μεταστοιχείωσις. τίς ἡ γέννησις;

Οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ γενομένη. πῶς τοῦτο; σαφῶς σοι παραστήσω διὰ τοῦ λόγου τὴν χάριν· οὗτος ὁ τόκος διὰ πίστεως κυοφορεῖται, διὰ τῆς τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως εἰς φῶς ἄγεται, τροφὸς τούτου ἡ ἐκκλησία, μαζὸς τὰ διδάγματα, τροφή ὁ ἄνωθεν ἄρτος, ἡλικίας τελείωσις ἡ ὑψηλὴ πολιτεία, γάμος ἡ τῆς σοφίας συμβίωσις, τέκνα αἱ ἐλπίδες, οἶκος ἡ βασιλεία, κληρὸς καὶ πλοῦτος ἡ ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφή, τέλος δὲ ἀντὶ θανάτου ἡ αἰδὶος ζωὴ ἐν τῇ ἀποκειμένη τοῖς ἀξίοις μακαριότητι. ταύτην ὀρᾶ καὶ ὁ μέγας Ζαχαρίας τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀλλοιώσεως καὶ ἀμφιβάλλει περὶ τῆς τοῦ ὀνόματος κλήσεως, τί χρὴ κυρίως προσειπεῖν τὴν ἐνεστῶσαν χάριν· τὰ γὰρ ἄλλα τὰ περὶ τὸ πάθος θαύματα διεξεληθῶν καὶ τοῦτο φησι περὶ τοῦ καιροῦ τούτου ὅτι Οὐχ ἡμέρα καὶ οὐχὶ νύξ, δι' ὧν ἐνδείκνυται, ὅτι ἡμέρα μὲν κληθῆναι οὐ δύναται ἡλίου μὴ ὄντος, νύξ δὲ οὐκ ἐστὶ τῷ μηδὲ σκότος εἶναι· τὸ γὰρ σκότος ἐκάλεσεν ὁ θεὸς νύκτα, καθὼς φησιν Μωυσῆς. ἐπεὶ οὖν κατὰ μὲν τὸν χρόνον 9.279 νύξ κατὰ δὲ τὸ φῶς ἡμέρα, τούτου ἕνεκέν φησιν ὁ προφήτης· Καὶ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐχὶ νύξ. εἰ οὖν μήτε ἡμέρα μήτε νύξ κατὰ τὸν τοῦ προφήτου λόγον ὁ καιρὸς οὗτός ἐστιν, ἄλλο τι παρὰ ταῦτα πάντως ἡ παροῦσα χάρις ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται. βούλεσθε εἶπω, ὃ ἐντεθύμημαι; Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἄλλη παρὰ τὰς ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως γεγενημένας ἡμέρας, αἷς διαμετρεῖται ὁ χρόνος, ἄλλης κτίσεως ἐστὶν ἀρχὴ αὕτη· ἐν ταύτῃ γὰρ ποιεῖ ὁ θεὸς τῇ ἡμέρᾳ οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν, καθὼς φησιν ὁ προφήτης. ποῖον οὐρανόν; τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. ποῖαν γῆν; τὴν ἀγαθὴν καρδίαν φημί, καθὼς εἶπεν ὁ κύριος, τὴν γῆν τὴν πίνουσαν τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχόμενον ὑετὸν καὶ τὸν πολύχουν στάχυν ἀδρύνουσαν. ἐν ταύτῃ τῇ κτίσει ἡλιος μὲν ἐστὶν ὁ καθαρὸς βίος, ἄστρα δὲ αἱ ἀρεταί, ἀὴρ δὲ ἡ

διαφανής πολιτεία, θάλασσα δὲ τὸ βάθος ἐστὶ τοῦ πλούτου τῆς σοφίας τε καὶ τῆς γνώσεως, πόα δὲ καὶ βλαστήματα ἢ ἀγαθὴ διδασκαλία καὶ τὰ θεῖα διδάγματα, ἅπερ ὁ λαὸς τῆς νομῆς, τουτέστιν ἡ ποιμνὴ τοῦ θεοῦ ἐπινέμεται, δένδρα δὲ ποιοῦντα καρπὸν ἢ τῶν 9.280 ἐντολῶν ἐργασία. ἐν ταύτῃ κτίζεται καὶ ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος ὁ κατ' εἰκόνα γενόμενος θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. ὄραξ οἴου κόσμου γίνεται ἀρχὴ Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, περὶ ἧς φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι οὔτε ἡμέρα κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας οὔτε νύξ κατὰ τὰς ἄλλας νύκτας. καὶ οὕτω τὸ ἐξαιρετὸν τῆς παρουσίας χάριτος ὁ λόγος ἐκήρυξεν. αὕτη ἔλυσε τὴν τοῦ θανάτου ὠδὴν, αὕτη τὸν τῶν νεκρῶν πρωτότοκον ἐμαιεύσατο, ἐν ταύτῃ συνετρίβησαν αἱ σιδηραὶ τοῦ θανάτου πύλαι, ἐν ταύτῃ οἱ χαλκοὶ τοῦ ἄδου μοχλοὶ συνεθλάσθησαν. νῦν ἀνοίγεται τοῦ θανάτου τὸ δεσμοτήριον, νῦν κηρύσσεται τοῖς αἰχμαλώτοις ἢ ἄφεις, νῦν γίνεται τοῖς τυφλοῖς ἢ ἀνάβλεψις, νῦν τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἢ ἐξ ὕψους ἀνατολὴ ἐπισκέπτεται.

Βούλεσθέ τι καὶ περὶ τῆς τριήμερου προθεσμίας μαθεῖν; ἀρκεῖ τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι ἐν οὕτω ὀλίγῳ τῷ χρονικῷ διαστήματι ἤρκεσεν ἡ παντοδύναμος σοφία ἐν τῇ καρδίᾳ γενομένη τῆς γῆς τὸν μέγαν ἐκείνον νοῦν τὸν ἐν αὐτῇ διαιτώμενον καταμωρᾶναι· οὕτω γὰρ ὁ προφήτης αὐτὸν κατονομάζει μέγαν νοῦν αὐτὸν ἀποκαλῶν καὶ Ἀσσύριον. ἐπεὶ οὖν ἐστὶ 9.281 τίς ἐστὶ τοῦ νοῦ ἡ καρδία (ἐν ταύτῃ γὰρ τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι πεπίστευται), διὰ τοῦτο γίνεται ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ὁ κύριος, ἣτις ἐστὶ τοῦ νοῦ ἐκείνου τοῦ πονηροῦ ἐνδιαίτημα ὥστε τὴν βουλήν αὐτοῦ μωρᾶναι, καθὼς ἡ προφητεία φησὶν, καὶ δράξασθαι τὸν σοφὸν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ καὶ περιτρέψαι αὐτῷ πρὸς τὸ ἐναντίον τὰ σοφὰ ἐγχειρήματα. ἐπειδὴ γὰρ ἀμήχανον ἦν τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους ἀκράτῳ προσμῖξαι τῇ τοῦ φωτὸς παρουσίᾳ μὴ σαρκὸς τινὰ μοῖραν ἐν αὐτῷ θεωρήσαντα, διὰ τοῦτο, ὡς εἶδε τὴν θεόφορον σάρκα εἶδε δὲ καὶ τὰ δι' αὐτῆς ἐνεργούμενα παρὰ τῆς θεότητος θαύματα, ἤλπισεν, εἰ τῆς σαρκὸς διὰ τοῦ θανάτου κρατήσῃ, καὶ πάσης τῆς ἐν αὐτῇ κατακρατήσῃ δυνάμεως. καὶ τούτου χάριν τὸ τῆς σαρκὸς δέλεαρ περιχανῶν τῷ τῆς θεότητος ἀγκίστρῳ περιεπάρη καὶ οὕτως ἤχθη ὁ δράκων διὰ τοῦ ἀγκίστρου, καθὼς φησὶν τῷ Ἰωβ ὁ προαναφωνήσας δι' ἑαυτοῦ τὸ ἐσόμενον λέγων ὅτι Ἔξεις τὸν δράκοντα ἐν ἀγκίστρῳ. ἀκούσωμεν δὲ παρὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς τίνα ἦν, ἢ ἡ καρδία τῆς γῆς αὕτη κατὰ τοῦ παντὸς ἐβουλεύσατο, ὅτε κατὰ τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου τὸ στόμα ἤνοιξεν. τί λέγει πρὸς αὐτὸν 9.282 Ἡσαΐας ἐλέγχων αὐτοῦ τὰ νοήματα; Σὺ εἶπας ἐν τῇ καρδίᾳ σου· εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστρῶν τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ, ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. ταῦτα ἡ πονηρὰ καρδία καθ' ἑαυτὴν ἐβουλεύσατο. καὶ ἔτι πρὸ τούτων ὁ μέγας ἐν κακίᾳ νοῦς ὁ πονηρὸς Ἀσσύριος οἶα πρὸς ἑαυτὸν διεξήκει ἀκούσωμεν πάλιν ἐκ τῆς Ἡσαΐου φωνῆς, ἃ εἶπε· Τῇ ἰσχύϊ τῆς χειρὸς μου ποιήσω καὶ τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεώς μου ἀφελῶ ὄρια ἐθνῶν καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν προνομεύσω καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι ὡς νοσσιὰν καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ ἀρῶ καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεται με ἢ ἀντεῖπῃ μοι. μετὰ ταύτης τῆς ἐλπίδος δέχεται ἐν ἑαυτῷ τὸν διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς κάτω ἐπιδημήσαντα· τί δὲ αὐτῷ ἀντὶ τῶν ἐλπισθέντων ἐγένετο, διηγεῖται σαφῶς ἡ προφητεία τὸ κατ' ἐκείνου πάθος λέγουσα· Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἔωσφόρος; πῶς συνετρίβη ἐπὶ τὴν γῆν, ᾧ ὑπεστορέσθη ἡ σῆψις, οὗ ἔνδυμα γίνεται ἡ περιβολὴ τῶν σκωλήκων; καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ 9.283 αὐτοῦ διεξέρχεται, ἅπερ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραμμένων δι' ἀκριβείας μαθεῖν. ἐμοὶ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν ἐπανακτέον τὸν λόγον· διὰ τοῦτο γίνεται ἡ ἀληθινὴ σοφία ἐν τῇ μεγαλορρήμονι ταύτῃ καρδίᾳ τῆς γῆς, ἵνα ἐξαφανίσῃ ἐξ αὐτῆς τὸν μέγαν ἐν κακίᾳ νοῦν καὶ φωτισθῇ τὸ σκότος καὶ καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς

καὶ τὸ κακὸν εἰς ἀνυπαρξίαν μεταχωρήσῃ τοῦ ἐσχάτου ἐχθροῦ καταργηθέντος, ὃς ἐστὶν ὁ θάνατος. ταῦτά σοι ἡ τριήμερος τοῦ χρόνου προθεσμία κατείργασται. Μὴ βραδεία ἢ χάρις; μὴ διὰ μακρᾶς περιόδου τοσοῦτον ἀγαθὸν κατώρθωται; βούλει γνῶναι τὸ ὑπερβάλλον τῆς δυνάμεως τῶν ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ κατορθωθέντων; ἀρίθμησόν μοι πάσας τὰς μεταξὺ γενεὰς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν κακῶν εἰσόδου μέχρι τῆς ἀναλύσεως, πόσοι καθ' ἑκάστην γενεὰν ἄνθρωποι ἐν πόσαις ἀριθμούμενοι μυριάσιν. ἄρα δυνατόν ἐστὶν ἀριθμῶ διαληφθῆναι τὸ πλῆθος, ὧν ταῖς διαδοχαῖς ἢ κακία συνεπλατύνετο καὶ ὁ κακὸς τῆς πονηρίας πλοῦτος εἰς τοὺς καθ' ἕκαστον μεριζόμενος δι' ἑκάστου μείζων ἐγίνετο; καὶ οὕτω πολυγονοῦσα συνδιεξήκει ταῖς ἀεὶ ἐπιγινόμεναις γενεαῖς ἢ κακία χεομένη τῷ πλήθει πρὸς ἄπειρον, ἕως εἰς τὸ ἀκρότατον μέτρον τοῦ κακοῦ προελθοῦσα πάσης κατεκράτησε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. 9.284 οὕτω τοῦ προφήτου καθολικῶς ἀποφνημαμένου ὅτι Πάντες ἐξέκλιναν ἅμα ἠχρειώθησαν καὶ οὐκ ἦν ἐν τοῖς οὕσιν οὐδέν, ὃ μὴ κακίας ὄργανον ἦν. τὴν οὖν τοσαύτην τοῦ κακοῦ σωρείαν τὴν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τῆς κατὰ τὸ πάθος τοῦ κυρίου οἰκονομίας συναθροισθεῖσαν ὁ ἐν τρισὶ διαχέας ἡμέραις μικράν σοι πεποίηται τῆς ὑπερβαλλούσης δυνάμεως τὴν ἐπίδειξιν, ἢ οὐχὶ πασῶν τῶν ἐν ταῖς ἱστορίαις θαυματοποιῶν ἰσχυροτέραν; ὡσπερ γὰρ πλεονάζει τοῦ Σαμψῶν τὸ θαῦμα οὐκ ἐν τῷ κατισχυῆσαι μόνον τοῦ λέοντος ἀλλὰ τῷ ἀπόνως αὐτὸν διαχειρίσασθαι καὶ γυμναῖς καὶ ἀόπλοις ταῖς χερσὶ τὸν τοσοῦτον θῆρα καθάπερ παίζοντα διασπάσασθαι, οὕτω καὶ τὸ δίχα πάσης ἐργωδίας τὸν κύριον τὴν τοσαύτην ἐξαφανίσει κακίαν ἀπόδειξις μείζων ἐστὶ τοῦ τῆς δυνάμεως ὑπερβάλλοντος. οὐχ ὑδάτων ἀπέιρων ἐπιρροαὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν καταρρακτῶν τῷ ὑποκειμένῳ ἐγκαταπίπτουσαι οὐδὲ ἄβυσσοι τῶν ἰδίων ὄρων ὑπεροιδαίνουσαι καὶ τοῖς πελάγεσι τὴν γῆν ἐπικλύζουσαι οὐδὲ πᾶσα ἢ οἰκουμένη νηὸς δίκην αὐτανδρὸς τῷ βυθῷ καλυπτομένη οὐδὲ ὄρη γινόμενα βύθια καὶ κορυφαὶ τῶν ὄρων ὑποβρύχιοι οὐδὲ καθ' 9.285 ὁμοιότητα Σοδόμων αἰ τῆς φλογὸς ἐπομβρίαὶ τῷ πυρὶ τὸ διεφθορὸς ἐκκαθαίρουσαι οὐδὲ ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ ἀπλῆ τις καὶ ἀκατάληπτος ἐπιδημία, μόνη ζωῆς καὶ φωτὸς παρουσία τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἐκλειψὶν παντελεῖ καὶ ἀφανισμὸν τοῦ τε σκότους καὶ τοῦ θανάτου πεποίηται.

Εἶπω τι πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερον; ἐφύη τὸ κάκον ἐν τῷ ὄφει, ἠττήθη ἡ γυνὴ τῆς πείρας τοῦ δράκοντος, ἠττήθη μετὰ ταῦτα καὶ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνήρ. διὰ τριῶν ἔσχε τὸ κακὸν τὴν γένεσιν· πρὸς τί μοι βλέπει τούτων ἡ μνήμη; ἔστι τινὰ τοῦ ἀγαθοῦ τάξιν διὰ τῆς ἐν τῷ κακῷ τάξεως κατανοῆσαι. τρία βλέπω ταῦτα τοῦ κακοῦ τὰ δοχεῖα· πρῶτον μὲν ἐν ᾧ τὸ πρῶτον συνέστη, δεύτερον εἰς ὃ μετερρῆ, τρίτον ἐν ᾧ μετὰ ταῦτα ἐπεγένετο. ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἢ κακία ἐπλήμυρε, τῇ διαβολικῇ λέγω φύσει καὶ τῷ τῶν γυναικῶν γένει καὶ τῷ πληρώματι τῶν ἀνδρῶν, τούτου χάριν ἀκολούθως ἐν τρισὶν ἡμέραις ἢ νόσος ἐξαφανί ζεται ἑκάστῳ γένει τῶν ἐν κακίᾳ νενοσηκότων μιᾶς ἡμέρας ἀποκληρωθείσης πρὸς ἴασιν· ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ οἱ ἄνδρες τῆς νόσου καθαίρονται, ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸ τῶν γυναικῶν θεραπεύεται γένος, ἐν τῇ τελευταίᾳ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος καὶ αἱ περὶ αὐτὸν τε ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων τῷ προκαθημένῳ συναφανίζονται. 9.286 μὴ θαυμάσης δέ, εἰ χρονικοῖς διαστήμασιν ἢ τοῦ ἀγαθοῦ κτίσις ἐπιμερίζεται· καὶ γὰρ παρὰ τὴν πρώτην τοῦ κόσμου γένεσιν οὐκ ἠτόνει ἢ θεία δύναμις ἅπαντα ἐν ἀκαρεῖ τελειῶσαι τὰ ὄντα, ἀλλ' ὁμῶς συμπαραλαμβάνει τῇ δημιουργίᾳ τῶν ὄντων καὶ τὰ χρονικὰ διαστήματα, ὡς τότε μὲν τι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τελειωθῆναι τὸ μέρος τῆς κτίσεως, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸ ἕτερον καὶ ἐφεξῆς ὁμοίως, ἕως ἐπερατώθη τὰ ὄντα ῥηταῖς ἡμέραις τοῦ θεοῦ τὴν κτίσιν ἅπασαν συναρμόσαντος. οὕτω καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸν ἄρρητον αὐτοῦ τῆς σοφίας λόγον ἐν τρισὶν ἡμέραις τῶν ὄντων τὸ κακὸν ἐξοικίζεται, ἐξ ἀνδρῶν ἐκ γυναικῶν καὶ ἐκ τοῦ γένους

τῶν ὄφρων, ἐν οἷς πρώτοις ἢ τῆς κακίας φύσις ἔσχε τὴν γένεσιν. Ἄλλα περὶ μὲν τῆς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν αἰτίας ταῦτα ὑπενοήσαμεν, εἴτε δὲ ὀρθῶς εἴτε καὶ μή, ἐν τῇ κρίσει τῶν ἀκροατῶν καταλείψομεν· οὐ γὰρ ἀπόφασις ὁ λόγος ἐστίν, ἀλλὰ γυμνασία καὶ ζήτησις. εἰ δὲ ζητεῖς δι' ἀκριβείας ἰδεῖν ἐν τῷ πάθει τῶν ἡμερῶν τούτων τὴν προθεσίαν (λείπει γὰρ τῷ ἀριθμῷ οὐκ ὀλίγον, εἰ μετὰ τὴν ἐνάτην τῆς παρασκευῆς ὥραν ἀριθμοῖς τὸν χρόνον, ἀφ' ἧς ταῖς πατρώαις χερσὶ τὸ πνεῦμα παρέθετο), μικρὸν ἐπίσχεσ καὶ παρέξει σοι τυχὸν ὁ λόγος τὴν περὶ τούτου σαφήνειαν. τίς οὖν ὁ λόγος; ἀνά βλεψὸν εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας δυνάμεως καὶ οὐκ ἀγνοήσεις τὸ ἐν τῷ τόπῳ ζητούμενον· μνήσθητι τῆς δεσποτικῆς 9.287 ἀποφάσεως, τί περὶ ἑαυτοῦ ἀποφαίνεται ὁ τοῦ παντὸς ἐξημμένος τὸ κράτος, πῶς αὐτοκρατορικῇ ἐξουσία καὶ οὐ φύσεως ἀνάγκη διαζεύγνυσι τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, ἐν οἷς φησιν ὅτι Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι ἀπ' ἑμαυτοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. τοῦτό μοι στήτω καὶ τὸ ζητούμενον σεσαφήνισται. ὁ γὰρ πάντα κατὰ τὴν δεσποτικὴν αὐθεντίαν οἰκονομῶν οὐκ ἀναμένει τὴν ἐκ τῆς προδοσίας ἀνάγκη καὶ τὴν ληστρικὴν ἔφοδον τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν τοῦ Πιλάτου παράνομον κρίσιν ὥστε τὴν ἐκείνων κακίαν ἀρχηγὸν καὶ αἰτίαν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας γενέσθαι, ἀλλὰ προλαμβάνει τῇ οἰκονομίᾳ τὴν ἔφοδον κατὰ τὸν ἄρρητον τῆς ἱεουργίας τρόπον καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀόρατον ἑαυτὸν προσήνεγκε προσφορὰν καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ ἱερεὺς ἅμα καὶ Ἄμνος τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. πότε τοῦτο; ὅτε βρωτὸν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα καὶ πότιμον τὸ αἷμα τοῖς συνοῦσιν ἐποίησεν· παντὶ γὰρ τοῦτο δῆλόν ἐστι, ὅτι οὐκ ἂν βρωθεῖ παρὰ ἀνθρώπου πρόβατον, εἰ μὴ τῆς βρώσεως ἢ σφαγῆ προηγήσαιτο. ὁ τοίνυν δούς τοῖς μαθηταῖς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς βρώσιν σαφῶς ἐνδείκνυται τὸ ἤδη τοῦ ἀμνοῦ τὴν θυσίαν ἐντελῆ γεγενῆσθαι· οὐ γὰρ ἂν ἦν τὸ σῶμα 9.288 τοῦ ἱερείου πρὸς ἐδωδὴν ἐπιτήδειον εἴπερ ἔμψυχον ἦν. οὐκοῦν ὅτε παρέσχε τοῖς μαθηταῖς ἐμφαγεῖν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος ἐμπιεῖν, ἤδη κατὰ τὸ λεληθὸς τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ τὸ μυστήριον οἰκονομοῦντος ἀρρήτως τε καὶ ἀοράτως τὸ σῶμα ἐτέθετο καὶ ἡ ψυχὴ ἐν ἐκείνοις ἦν, ἐν οἷς αὐτὴν ἢ ἐξουσία τοῦ οἰκονομοῦντος ἐναπέθετο, μετὰ τῆς ἐγκεκραμένης αὐτῇ θείας δυνάμεως τὸν ἐν καρδίᾳ ἐκείνον χῶρον περὶ πολοῦσα.

Οὐκοῦν ἀφ' οὗ προσήχθη τῷ θεῷ ἡ θυσία παρὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως τοῦ τὸν ἑαυτοῦ ἀμνὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμαρτίας ἀρρήτως τε καὶ ἀοράτως ἱεουργήσαντος, ἀπὸ τότε τις ἀριθμῶν τὸν χρόνον τῆς ἐν καρδίᾳ διατριβῆς τῆς ἀληθείας οὐχ ἀμαρτήσεται· ἐσπέρα μὲν γὰρ ἦν, ὅτε ἐβρώθη τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο καὶ ἅγιον σῶμα, νύξ δὲ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἢ πρὸ τῆς παρασκευῆς διεδέξατο. εἶτα ἡ τῆς παρασκευῆς ἡμέρα τῇ ἐπεισάκτῳ νυκτὶ διατμηθεῖσα εἰς μίαν νύκτα καὶ εἰς ἡμέρας δύο καταψηφίζεται· εἰ γὰρ τὸ σκότος ὁ θεὸς ἐκάλεσε νύκτα, ἐν δὲ ταῖς τρισὶ ὥραις ἐγένετο σκότος ἐπὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, αὕτη ἐστὶν ἢ κατὰ τὸ μέσον τῆς ἡμέρας καινοτομηθεῖσα νύξ τὰ δύο τμήματα τῶν ἡμερῶν δι' ἑαυτῆς περιγράφουσα, τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ ὀρθρου ἐπὶ τὴν ἔκτην ὥραν, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἐνάτης ἐπὶ τὴν ἐσπέραν, ὥστε εἶναι μέχρι τούτου 9.289 δύο νύκτας καὶ ἡμέρας δύο. εἶτα ἢ πρὸ τοῦ σαββάτου νύξ καὶ μετὰ ταύτην ἢ τοῦ σαββάτου ἡμέρα, ἔχεις τὰς τρεῖς ἡμέρας καὶ τὰς τρεῖς νύκτας. ζήτησόν μοι λοιπὸν τὴν ἀναστάσιμον ὥραν καὶ εὐρήσεις τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀλήθειαν. πότε οὖν τοῦτο ἐγένετο; Ὅψε σαββάτων, ὁ Ματθαῖος βοᾷ. αὕτη σοι ἢ ὥρα τῆς ἀναστάσεως κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου σαφήνειαν, οὗτος ὁ ὄρος τῆς ἐν καρδίᾳ διαγωγῆς τοῦ κυρίου· ἐσπέρας γὰρ ἤδη βαθείας γεγεννημένης (ἀρχὴ δὲ ἦν τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἢ ἐσπέρας, ἢν διαδέχεται ἢ μία τῶν σαββάτων ἡμέρα) τότε ὁ σεισμὸς γίνεται, τότε ὁ καταστράπτων τοῖς ἐνδύμασιν ἄγγελος ἀποκυλίνει τὸν λίθον τοῦ μνημείου. αἰ δὲ γυναῖκες μικρὸν ἐπορθρίσασαι ὑποφαινούσης ἤδη τῆς ἡμέρας τὸ φέγγος ὡς καὶ

τινα ἡλιακὴν αὐγὴν τῆς ἀνατολῆς ὑπερφαίνεσθαι, τότε ἱστοροῦσι τὴν ἤδη γεγεννημένην ἀνάστασιν, αἱ τὸ μὲν θαῦμα ἔγνωσαν τὴν δὲ ὥραν οὐκ ἐδιδάχθησαν· ὅτι μὲν γὰρ ἠγέρθη εἶπε πρὸς αὐτὰς ὁ ἄγγελος, τὸ δὲ πότε τῷ ῥήματι οὐ προσέθη κεν. ἀλλ' ὁ μέγας Ματθαῖος μόνος τῶν εὐαγγελιστῶν πάντων τὸν καιρὸν δι' ἀκριβείας παρεσημήνατο εἰπὼν τὴν ἐσπέραν εἶναι τοῦ σαββάτου ὥραν τῆς ἀναστάσεως. Εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἔστηκεν ἡμῖν ἡ προθεσμία ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν πέμπτην ἐσπέρας εἰς τὴν τοῦ 9.290 σαββάτου ἐσπέραν διαμετρομένου τοῦ χρόνου τῆς ἐμβολίου νυκτός, καθὼς εἴρηται, τὴν παρασκευὴν εἰς ἡμέρας δύο καὶ νύκτα μίαν κερματιζούσης. ἔδει γὰρ ἐπὶ τοῦ δεσπόζοντος ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος μὴ τοῖς τεταγμένοις τοῦ χρόνου μέτροις τὰ ἔργα κατ' ἀνάγκην συμπαρατείνεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν ἔργων χρεῖαν καινοτομεῖσθαι τοῦ χρόνου τὰ μέτρα καὶ συντομώτερον τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐνέργειαν τῆς θείας δυνάμεως ἐπιτελούσης κολοβώτερα τοῦ χρόνου σχεδιασθῆναι τὰ μέτρα, ὡς μήτε ἐλάττονα τῶν τριῶν ἡμερῶν καὶ τῶν τοσοῦτων νυκτῶν ἀριθμηθῆναι τὸν χρόνον, ἐπειδὴ τοῦτον τὸν ἀριθμὸν ὁ μυστικός τε καὶ ἀπόρητος ἐπιζητεῖ λόγος, μήτε τὰ συνήθη τῶν ἡμερῶν τε καὶ νυκτῶν ἀναμένουσιν διαστήματα πρὸς τὸ τάχος τῆς ἐνεργείας τὴν θείαν ἐμποδίζεσθαι δύναμιν· ὁ γὰρ ἐξουσίαν ἔχων καὶ θεῖναι ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ ἀναλαβεῖν ὅτε ἐβούλετο ἐξουσίαν εἶχεν ὡς ποιητῆς τῶν αἰῶνων οὐχὶ δουλεῦσαι διὰ τῶν ἔργων τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ ποιῆσαι κατὰ τὰ ἔργα τὸν χρόνον.

Ἄλλ' οὐπω τοῦ μεγίστου τῶν κεφαλαίων ὁ λόγος ἤψατο· ζητεῖν γὰρ τοὺς φιλομαθεστέρους εἰκός, πῶς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τρισὶν ἑαυτὸν ὁ κύριος δίδωσι, τῇ τε καρδίᾳ τῆς γῆς καὶ τῷ παραδείσῳ σὺν τῷ ληστῇ καὶ ταῖς πατρώαις χερσίν· πρὸς τοὺς Φαρισαίους μὲν γὰρ φησιν ὅτι Ὡσπερ Ἰωνᾶς ἦν ἐν τῇ 9.291 κοιλίᾳ τοῦ κήτους, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς κατὰ τὸ τριήμερον τοῦ χρόνου διάστημα, πρὸς δὲ τὸν ληστὴν ὅτι Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, πρὸς δὲ τὸν πατέρα ὅτι Εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου. οὔτε γὰρ ἐν ὑποχθονίοις εἴποι τις ἂν τὸν παράδεισον οὔτε ἐν τῷ παραδείσῳ τὰ ὑποχθόνια, ὥστε κατὰ ταῦτον ἐν ἀμφοτέροις εἶναι ἢ χεῖρα τοῦ πατρὸς λέγεσθαι ταῦτα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν τοῖς εὐσεβῶς λογιζομένοις τυχὸν οὐδὲ ζητήσεως ἄξιον· ὁ γὰρ πανταχοῦ ὢν διὰ τῆς θείας δυνάμεως καὶ παντὶ πάρεστι καὶ οὐδενὸς ἀπολείπεται. Ἐγὼ δὲ τινα καὶ ἕτερον οἶδα λόγον περὶ τούτου μαθῶν, ὃν βουλομένοις ὑμῖν δι' ὀλίγων ἐκθήσομαι. ὅτε ἦλθεν ἐπὶ τὴν παρθένον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ τοῦ ὑψίστου δύναμις αὐτῇ ἐπεσκίασεν ἐπὶ τῷ τὸν καινὸν ἄνθρωπον ἐν αὐτῇ συστῆναι (τὸν διὰ τοῦτο καινὸν ὠνομασμένον, ὅτι κατὰ θεὸν ἐκτίσθη οὐ κατὰ ἀνθρωπίνην συνήθειαν ὥστε γενέσθαι θεοῦ δοχεῖον ἀχειροποίητον· οὐ γὰρ κατοικεῖ ἐν χειροποίητοις, τοῖς ὑπὸ ἀνθρώπων λέγω κατασκευαζομένοις, ὁ ὑψιστος), τότε ἑαυτῇ τὸν οἶκον τῆς σοφίας οἰκοδομούσης καὶ τῷ τῆς δυνάμεως ἀποσκιάσματι οἶονεὶ τύπῳ σφραγίδος ἔνδοθεν καταμορφωθέντος τοῦ πλάσματος, τότε ἀμφοτέροις, δι' ὧν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις συνέστηκε, ψυχῇ τε λέγω καὶ σώματι, 9.292 ἡ θεία κατακιρνᾶται δύναμις ἐκατέρω καταλλήλως ἑαυτὴν καταμίξασα. ἔδει γὰρ τῶν δύο τούτων διὰ τῆς παρακοῆς νεκρωθέντων (ἐπειδὴ νέκρωσις ἦν τῆς ψυχῆς μὲν ἢ τῆς ὄντως ζωῆς ἀλλοτριώσις, τοῦ σώματος δὲ ἢ φθορά τε καὶ διάλυσις) ἀμφοτέρων τούτων τῇ ἐπιμιξίᾳ τῆς ζωῆς ἐξοικισθῆναι τὸν θάνατον. πρὸς ἑκάτερον τοίνυν τῶν τοῦ ἀνθρώπου τμημάτων καταλλήλως τῆς θεότητος ἐμμιχθείσης δι' ἀμφοτέρων ἐπίδηλα τῆς ὑπερεχούσης φύσεως τὰ γνωρίσματα ἦν· τὸ μὲν γὰρ σῶμα τὴν ἐν αὐτῷ θεότητα διὰ τῆς ἀφῆς τὰς ἰάσεις ἐνεργοῦν ἐπεσήμαινεν, ἡ ψυχὴ δὲ τῷ δυνατῷ ἐκείνῳ θελήματι τὴν θείαν ἐνεδεικνυτο δύναμιν· ὥσπερ γὰρ ἡ κατὰ τὴν ἀφήν αἴσθησις τοῦ σώματος ἐστὶν ἰδία οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ἡ κατὰ προαίρεσιν κίνησις. προσέρχεται ὁ λεπρὸς διερρηκῶς ἤδη καὶ ἡχρειωμένος τῷ σώματι. πῶς γίνεται ἐπὶ τούτου παρὰ τοῦ κυρίου ἡ ἴασις; ἢ

ψυχή θέλει καὶ τὸ σῶμα ἄπτεται καὶ δι' ἀμφοτέρων φεύγει τὸ πάθος· ἀπῆλθε, γάρ φησιν, ἀπ' αὐτοῦ παραχρήμα ἢ λέπρα. πάλιν τοὺς ἐν πολλαῖς χιλιάσι κατὰ τὴν ἔρημον αὐτῶ προσεδρεύσαντας ἀπολύσαι μὲν νήστεις οὐ θέλει, ταῖς χερσὶ δὲ διακλᾶ τοὺς ἄρτους. ὄρᾳς, πῶς δι' ἀμφοτέρων ἢ ἑκατέρῳ συμπαρομαρτοῦσα θεότης δημοσιεύεται τῷ τε ἐνεργοῦντι σῶματι καὶ τῇ ὀρμῇ τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ γινομένου θελήματος. καὶ τί χρὴ πάντα διεξιέναι τὰ θαύματα ὁμοιοτρόπως ἐπιτελούμενα τοῖς προδήλοις 9.293 ἐνασχολοῦντα τὸν λόγον; ἀλλ' οὐ χάριν τῶν εἰρημένων ἐμνήσθην, πρὸς ἐκεῖνο καὶ μεταβήσομαι.

Πῶς κατὰ ταῦτόν καὶ ἐν τῷ ἄδῃ καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ ὁ κύριος; οὐ ζητήματος λύσις μὲν ἐστὶ μία τὸ μηδὲν ἄβατον εἶναι θεῶ, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἕτερα δὲ, πρὸς ἣν νῦν ὁ λόγος βλέπει, ὅτι ὄλον τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακράσεως εἰς τὴν θείαν φύσιν μετασκευάσαντος ἐν τῷ καιρῷ τῆς κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίας οὐ θατέρου μέρους τὸ ἅπαξ ἐγκραθὲν ἀνεχώρησεν (ἀμεταμέλητα γὰρ τοῦ θεοῦ τὰ χαρίσματα), ἀλλὰ τὴν μὲν ψυχὴν τοῦ σώματος ἢ θεότης ἐκουσίως διέζευξεν, ἑαυτὴν δὲ ἐν ἀμφοτέροις μένουσαν ἔδειξεν· διὰ μὲν γὰρ τοῦ σώματος, ἐν ᾧ τὴν ἐκ τοῦ θανάτου φθορὰν οὐκ ἐδέξατο, κατήργησε τὸν ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸ κράτος, διὰ δὲ τῆς ψυχῆς ὠδοποίησε τῷ ληστῇ τὴν ἐπὶ τὸν παράδεισον εἴσοδον. καὶ τὰ δύο κατὰ ταῦτόν ἐνεργεῖται δι' ἀμφοτέρων τῆς θεότητος τὸ ἀγαθὸν κατορθούσης, διὰ μὲν τῆς τοῦ σώματος ἀφθαρσίας τὴν τοῦ θανάτου κατάλυσιν, διὰ δὲ τῆς ψυχῆς τῆς πρὸς τὴν ἰδίαν ἐστίαν ἐπειγομένης τὴν ἐπὶ τὸν παράδεισον τῶν ἀνθρώπων ἐπάνοδον. ἐπεὶ οὖν διπλοῦν μὲν τὸ ἀνθρώπινον σύγκραμα, ἀπλῆ δὲ καὶ μονοειδῆς ἢ τῆς θεότητος φύσις, ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς ψυχῆς διαζεύξεως οὐ συνδιασχίζεται τῷ συνθέτῳ τὸ ἀδιαίρετον, ἀλλ' ἐν τῷ ἔμπαλιν γίνεται· τῇ γὰρ ἐνότῃ τῆς θείας φύσεως τῆς 9.294 κατὰ τὸ ἴσον ἐν ἀμφοτέροις οὔσης πάλιν πρὸς ἄλληλα τὰ διαστάντα συμφύεται. καὶ οὕτω γίνεται ὁ θάνατος μὲν ἐκ τῆς τῶν συμπεφυκότων διαιρέσεως ἢ ἀνάστασις δὲ ἐκ τῆς τῶν διαιρεθέντων ἐνώσεως. εἰ δὲ ζητεῖς, πῶς ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ ὢν ταῖς χερσὶ τοῦ πατρὸς ἑαυτὸν παρατίθεται, ἐρμηνεύσει σοι ὁ ὑψηλὸς Ἡσαΐας τὸ περὶ τούτων ζητούμενον· εἶπε γὰρ ἐκεῖνος ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ περὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἣν οὐκ ἄλλην παρὰ τὸν παράδεισον εἶναι πιστεύομεν, ὅτι Ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐζωγράφησά σου τὰ τείχη. εἰ οὖν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πατρὸς περιγέγραπται ἢ Ἱερουσαλήμ, ἣτις ἐστὶν ὁ παράδεισος, δηλονότι ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ γενόμενος ταῖς πατρῴαις πάντως ἐνδιδαιτᾶται παλάμαις, ἐν αἷς ἢ θεία πόλις τὴν περιγραφὴν ἔχει. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον, ὅσα δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀκούομεν κατατρεχόντων ἐν σφοδρᾷ κατηγορίᾳ τοῦ δόγματος, ἄξιον ἂν εἴη προσθεῖναι διὰ βραχέων τῷ λόγῳ· λέγουσι γὰρ ἐν τῷ περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ τοῖς Ἰουδαίοις νενομοθετῆσθαι παρὰ τοῦ Μωυσέως τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ σεληναίου δρόμου περίοδον καὶ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τὴν ἀζυμοφαγίαν καὶ ὄψον ἐπὶ τοῖς ἀζύμοις ποιεῖσθαι τῶν πικρίδων τὴν πόαν. εἰ οὖν ἐπιμελῆς ὑμῖν ἢ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἐστὶ 9.295 παρατήρησις, συμπαραφυλαττέσθω, φησὶν ὁ Ἰουδαῖος, καὶ ἢ πικρὶς καὶ τὸ ἄζυμον, εἰ δὲ ταῦτα τοῦ παρορᾶσθαι ἄξια, τίς ἢ περὶ ἐκεῖνο σπουδῆ; οὐ γὰρ δὴ τοῦ αὐτοῦ νομοθέτου τὸ μὲν τι δίκαιον καὶ ψυχωφελὲς τὸ δὲ ἄχρηστον κρίνεται καὶ ἀπόβλητον, ὡς ἐπάναγκες εἶναι ἢ πάντα κατορθοῦσθαι παρ' ὑμῶν, ὅσα περὶ τοῦ πάσχα διηγόρευται, ἢ μηδενὸς ὑμᾶς περιέχεσθαι. τί οὖν ἡμεῖς; μνησθῶμεν τοῦ παραγγεῖλαν τὸς μὴ φοβεῖσθαι τὸν ὄνειδισμόν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῷ φαυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠτᾶσθαι· οἶδαμεν γὰρ καὶ τῶν ἀζύμων τὴν ψυχωφελῆ παρατήρησιν καὶ τῶν πικρίδων τὸ κέρδος καὶ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τὸ χρήσιμον. ὁ δὲ λόγος οὗτός ἐστιν, ὃν δι' ὀλίγων ἐπισκεψόμεθα· ὁ τὴν σκιὰν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἔχων νόμος πρὸς ἕνα κατὰ τὸ προηγούμενον βλέπει σκοπόν, ὅπως ἂν διὰ τῶν ποικίλων παραγγελμάτων καθαρθεῖ τῆς ἐμμυχθείσης τῆ φύσει

κακίας ὁ ἄνθρωπος. τοῦτο ἐν τῇ περιτομῇ, τοῦτο ἐν τῷ σαββάτῳ, τοῦτο ἐν τῇ τῶν ἔδωδιμων παρατηρήσει, τοῦτο ἐν τῇ ποικίλῃ ζωοθυσίᾳ, τοῦτο ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον παρατηρήμασι κατορθοῦται τοῦ νόμου. καὶ μακρὸν ἂν εἴη τὰ περὶ ἑκάστου ἡμῖν αἰνιγματωδῶς εἰς τὸ τοῦ βίου καθάρσιον παρὰ τοῦ νόμου δηλούμενα δι' ἀκριβείας ἐκτίθεσθαι. ὡσπερ τοίνυν διὰ μὲν τῆς περιτομῆς τῆς πνευματικῆς ἐπιτελουμένης ἡ φύσις τὸ ἐμπαθὲς ἀποτίθεται 9.296 περιαιρουμένη τὸν σαρκώδη βίον, διὰ δὲ τοῦ σαββατισμοῦ τὴν ἐν τῷ κακῷ ἀπραξίαν διδάσκειται, ἡ δὲ ζωοθυσία κατασφάζει τὰ πάθη καὶ ἡ νενομισμένη περὶ τὰ βρώματα τῶν ἀκαθάρτων διακρίσις συμβουλεύει σοι τοῦ ῥυπῶντός τε καὶ ἀκαθάρτου βίου τὴν ἀλλοτριώσιν, οὕτω καὶ ἡ ἑορτὴ σοι αὕτη τὴν ἑορτὴν ἐκείνην ἐνδείκνυται, πρὸς ἣν ἡ ψυχὴ διὰ τῶν ἀζύμων παρασκευάζεται ἐν ἑπτὰ ἡμέραις τῆς τοῦ ζυμωτοῦ βρώσεως καθαρεύουσα, ὧν τὸ αἰνίγμα τοιοῦτόν ἐστιν· ὁ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν ἀριθμὸς τὸν παροδικόν σοι τοῦτον χρόνον ἐκδείκνυται τὸν δι' ἑβδομάδων ἀνακυκλούμενον, ἐν ᾧ χρὴ δι' ἐπιμελείας εἰς τὴν ἐνεστῶσαν ἡμέραν μηδὲν τῆς χθιζῆς κακίας λείψανον διασῶζεσθαι, ὡς ἂν μὴ τινα στῦψιν καὶ ὀξίδα τῷ σημερινῷ φυράματι ἡ τῆς ἐώλου κακίας μίξις ποιήσειεν. Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν, φησὶν ὁ ἀπόστολος ὁ Μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας ἑορτάζειν ἐγκλειόμενος. ὁ δὲ περὶ τοῦ ἐνός τῆς κακίας εἶδους ἔγνωμεν, ἀναλόγως τοῦτο καὶ περὶ τῶν λοιπῶν τῆς κακίας εἰδῶν διδασκόμεθα. ἡ δὲ πικρὴς ἐκβάλλει τὸ καταβεβλακευμένον ἐν τῷ βίῳ καὶ ἔκλυτον, ἀντεισάγει δὲ τὸν ἐγκρατῆ καὶ κατεσκληρότα καὶ τῇ αἰσθήσει δύσληπτον βίον, ἐπειδὴ πᾶσα παιδεία οὐ δοκεῖ πρὸς τὸ παρὸν χαρᾶς εἶναι ἀλλὰ λύπης. 9.297

Ὁ τοίνυν διὰ πάσης τῆς τοῦ βίου τούτου ἑβδομάδος ἀνεπίμικτον παλαιᾶς κακίας καὶ ἀζύμον τὴν αἰὲν ἐνεστῶσαν κατορθῶν ἡμέραν ὄψον τῆς ζωῆς ποιούμενος τὴν ἐγκράτειαν οὗτος ἑαυτὸν πάσης σκοτεινῆς ἐπιμιξίας χωρίζει· τοῦτο γὰρ ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτη τοῦ σεληναίου δρόμου ἐνδείκνυται. ἐπειδὴ γὰρ ἐννέα εἰσὶν αἱ πᾶσαι ἡμέραι τοῦ σεληναίου δρόμου καὶ εἴκοσι καὶ ἡμίσεια, ἐν αἷς ἐκ νεομηνίας ἡ σελήνη δι' αὐξήσεως τελειωθείσα τῷ κύκλῳ πάλιν διὰ μειώσεως εἰς τὴν παντελῆ τοῦ φωτὸς ἔκλειψιν ἐπανερχεται, δηλονότι τὸ ἥμισυ τοῦ μνημονευθέντος ἀριθμοῦ τεσσαρεσκαίδεκάτη ἐστὶ καὶ μικρόν τι πρὸς. οὐκοῦν ὅταν ἐν τούτῳ τύχη οὕσα ἡ σελήνη τῷ σχήματι, ἐπειδὴ συμμοιῶσα κατὰ τὸν ἴδιον δρόμον τῷ νυκτερινῷ διαστήματι προστίθῃσι τὸ λείπον τῷ κύκλῳ ὥστε πληρωθεῖσαν τοῦ φωτὸς ταῖς αὐγαῖς τῆς ἡμέρας τὰς παρ' ἑαυτῆς λαμπηδόνας συμμιξαι, ὡς μήτε κατὰ τὴν ἐσπέραν μήτε κατὰ τὸν ὄρθρον σκότους τινὰ παρενθήκη διακόψαι τοῦ φωτὸς τὴν συνέχειαν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν στοιχείων ἀδιαιρέτου τῆς αὐγῆς διαμενούσης (πρὶν γὰρ ἀκριβῶς τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα καταδῦναι ἀντιφαίνεται δι' εὐθείας ἡ σελήνη τῷ ἡλίῳ κατὰ διάμετρον καὶ τῷ ἰδίῳ φωτὶ καταλάμπει τὸ ὑποκείμενον. καὶ πάλιν πρὶν πάντα τὸν κύκλον αὐτῆς ὑπελθεῖν τὸν ὀρίζοντα τοῖς λειψάνοις τοῦ σεληναίου φωτὸς ἡ τῆς ἡμέρας αὐγῆ κατακιρνᾶται), 9.298 καὶ οὕτω τῆς πανσελήνου ἐκείνης ἡμέρας τὸ σκότος ἐξαφανίζεται κατὰ τε τὸν ὄρθρον καὶ τὴν ἐσπέραν τῇ τῶν φωστήρων διαδοχῇ λαμπρυνόμενον. ὅπερ τοίνυν τῷ αἰσθητῷ φωτὶ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην συμβαίνει, τὸ διὰ πάσης νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας ἀπαράδεκτον εἶναι τῆς ἐπιμιξίας τοῦ σκότους, τοῦτο βούλεται ὁ πνευματικὸς νόμος σύμβολον γενέσθαι τοῖς πνευματικῶς ἑορτάζουσιν, ὥστε διὰ πάσης τῆς κατὰ τὴν ζωὴν ἑβδομάδος ἐν πάσχα φωτεινὸν καὶ ἀσκότιστον ὅλον τὸν χρόνον αὐτοῦς τῆς ζωῆς ἀπεργάσασθαι. αὕτη τῶν περὶ τὸ πάσχα παραγγελμάτων τοῖς Χριστιανοῖς ἡ κατάστασις. διὰ τοῦτο πρὸς τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην βλέπομεν διὰ τοῦ αἰσθητοῦ τούτου καὶ ὑλικοῦ φωτὸς τοῦ ἀύλου τε καὶ νοητοῦ τὴν φαντασίαν ἀναλαμβάνοντες, ὡς τὸ μὲν δοκεῖν σελήνην πλήθουσαν ἐπιζητεῖν τὴν τὸ παρ' ἑαυτῆς φέγγος διαρκῆς

παρεχομένην ἡμῖν παννύχιον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ νόμον ἡμῖν εἶναι τὸ παρατήρημα τοῦ πάντα τὸν χρόνον τὸν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ διαμετρούμενον λαμπρὸν ἡμῖν διαρκῶς εἶναι καὶ τῶν ἔργων τῶν σκοτεινῶν ἀνεπίμικτον.

Καὶ περὶ μὲν τούτων τσαῦτα, ὅσα δὲ καὶ ὁ σταυρὸς ἐμπεριέχει νοήματα, δι' οὗ τελειοῦται τὸ κατὰ τὸ πάθος μυστήριον, τίς ἂν ῥαδίως τῷ λόγῳ διασαφήσειεν; μὴ γὰρ οὐκ ἦσαν μυρίοι τρόποι πρὸς θάνατον φέροντες, δι' ὧν ἦν δυνατόν 9.299 πληρωθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ θανάτου οἰκονομίαν; ἀλλ' ἐκ πάντων οὗτος ὠρίσθη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἑαυτῷ κατ' ἐξουσίαν τὸ πάθος ὀρίσαντος. Δεῖ, γάρ φησι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ εἶπε· τὰ καὶ τὰ πείσεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἂν τις ἀπλῶς εἴποι προαγορεύων τὸ μέλλον, ἀλλὰ τὸ ἀναγκαίως κατὰ τινα λόγον ἀπόρρητον γενέσθαι πάντως ὀφείλον οὕτω δογματίζει τῷ ῥήματι ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι Δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. κατανόησόν μοι γὰρ τοῦ Δεῖ τὴν διάνοιαν, δι' ἧς εὐρίσκεται τὸ μὴ δεῖν ἄλλως ἢ διὰ τοῦ σταυροῦ πάντως γενέσθαι τὸ πάθος δογματιζόμενον. τίς οὖν ὁ περὶ τούτου λόγος; μόνου τοῦ μεγάλου Παύλου ἐστι τοῦ ἐκ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων ῥημάτων παιδευθέντος, ἃ ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ παραδείσου μνηθεὶς ἠκροάσατο, καὶ τὸ περὶ τούτου διασαφήσαι μυστήριον, καθὼς ἐν μέρει διὰ τῶν πρὸς Ἐφεσίους λόγων τὸ κρυπτὸν ὑψηλίζατο λέγων· Ἴνα 9.300 ἐξιχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἀγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, γινώναί τε τὴν υπερβάλλουσαν ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ ἀργῶς ὁ θεὸς ἐκεῖνος ὀφθαλμὸς τοῦ ἀποστόλου τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ κατενόησεν, ἀλλ' ἔδειξε καὶ διὰ τούτου σαφῶς, ὅτι πάσας τὰς τῆς ἀγνοίας λεπίδας ἀποβαλὼν τῶν ὀμμάτων πρὸς αὐτὴν ὄρᾳ καθαρῶς τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν· εἶδε γὰρ ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο τέσσαρσι προβολαῖς ἀπὸ τῆς ἐν τῷ μέσῳ συμβολῆς μεριζόμενον τὴν διὰ πάντων ἠκούσαν τοῦ ἐν αὐτῷ φανέντος δυνάμιν τε καὶ πρόνοιαν διασημαίνει καὶ τούτου χάριν ἐκάστην προβολὴν ἰδιαζούσαις κατονομάζει φωναῖς βάθος λέγων τὸ ἐκ τοῦ μέσου κάτω καὶ ὕψος τὸ ὑπερκείμενον, πλάτος δὲ καὶ μῆκος τὸ ἐκ πλαγίου παρατεινόμενον μετὰ τὴν συμβολὴν ἐκατέρωθεν, ὡς τὸ μὲν ἐνθεν τοῦ μέσου πλάτος τὸ δὲ ἐτέρωθεν μῆκος προσαγορεύσαι, δι' ὧν τοῦτό μοι δοκεῖ σαφῶς διασημαίνειν τῷ λόγῳ, ὅτι οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστίν, ὃ μὴ τῇ θεῖᾳ πάντως διακρατεῖται φύσει, τὸ ὑπερουράνιον, τὸ ὑποχθόνιον, τὸ ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν ὄντων πάντοθεν ἐκ πλαγίου παρατεινόμενον· σημαίνει γὰρ διὰ μὲν τοῦ ὕψους τὸ ὑπερκείμενον, διὰ δὲ τοῦ βάθους τὸ ὑποχθόνιον, τῷ μήκει δὲ καὶ τῷ πλάτει τὰ διὰ μέσου πέρατα τὰ ὑπὸ τῆς τῶν πᾶν διακρατούσης δυνάμεως 9.301 κατεχόμενα. ἔστω δὲ διὰ τῶν ἐν τῇ σῆ ψυχῇ γινομένων ἐν τῇ περὶ θεοῦ ἐννοίᾳ ἢ τῶν λεγομένων ἀπόδειξις. ἀνάβλεψον γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ κάτω βάθη τῷ λογισμῷ κατανόησον, ἔκτεινον ἐπὶ τὰ πλάγια καὶ τὰ ἄκρα τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως τὴν διάνοιαν καὶ λόγισαι, τίς ἐστίν ἢ ταῦτα συνέχουσα δυνάμις οἷόν τις σύνδεσμος τοῦ παντὸς γινομένη, καὶ ὅψει ὡς αὐτομάτως ἐν τῇ διανοίᾳ σου τῇ περὶ τῆς θεῖας δυνάμεως ἐννοίᾳ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ ἐγχαράσσεται ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ βάθη καθῆκον καὶ ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν ἄκρων ἐγκαρσίως παρατεινόμενον. τοῦτο τὸ σχῆμα καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν ὕμνησε λόγῳ, Ποῦ πορευθῶ, λέγων, ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν (τοῦτο τὸ ὕψος), ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην (τοῦτο τὸ βάθος), ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον (ὅ ἐστίν ἢ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου-τοῦτο τὸ πλάτος), ἢ κατασκηνώσοιμι εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης (οὕτω γὰρ τὰς δυσμὰς ὀνομάζει-τοῦτο τὸ μῆκος). ὄρᾳς πῶς διαζωγραφεῖ τὸ τοῦ σταυροῦ σχῆμα διὰ τῶν λεγομένων; σὺ εἶ, φησὶν, ὃ διὰ πάντων ἡκῶν καὶ σύνδεσμος τῶν πάντων γινόμενος καὶ πάντα ἐν ἑαυτῷ διαλαμβάνων τὰ πέρατα· 9.302 ἄνω σὺ εἶ, κάτω σὺ πάρει, ἐν τῷ πέρατι τούτῳ

ἡ χεὶρ σου ἐστὶ καὶ ἐν τῷ ἐτέρῳ ἢ δεξιᾷ σου ὀδηγεῖ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος, ὅταν πληρωθῇ τὰ πάντα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως, προσκυνεῖσθαι λέγει τὸν ὑπὲρ πάντων ὄντων ὄνομα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων. πάλιν καὶ διὰ τούτων κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ μερίζει τοῦ Χριστοῦ τὴν προσκύνησιν· ἡ μὲν γὰρ ὑπερκόσμιος λῆξις ἐν τῷ ἄνω τοῦ σταυροῦ μέρει τῷ δεσπότη πληροῖ τὴν προσκύνησιν, ἡ δὲ ἐγκόσμιος ἐν τοῖς μέσοις, ἡ δὲ ὑποχθόνιος τοῦ βάθους ἔχεται. τοῦτο καὶ τὸ ἰωτά ἐστὶ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον τὸ μετὰ τῆς κεραίας θεωρούμενον, ὃ καὶ τῶν οὐρανῶν μονιμώτερον καὶ τῆς γῆς σταθερώτερον καὶ πάσης τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς ἐστὶ διαρκέστερον. Οὐρανὸς καὶ γῆ παρελεύσεται καὶ ὅλου τοῦ κόσμου παράγει τὸ σχῆμα, τὸ δὲ ἰωτά τὸ ἐκ τοῦ νόμου καὶ ἡ κεραία οὐ παρέρχεται. ἡ κάθετος γραμμὴ ἢ ἄνωθεν ἐπὶ τὸ βάθος καθήκουσα ἰωτά λέγεται, ἡ δὲ ἐγκαρσίως ἀγομένη διὰ πλαγίου κεραία ὀνομάζεται, καθὼς ἐστὶ καὶ παρὰ τῶν ναυτιλλομένων τοῦτο μαθεῖν· τὸ γὰρ ξύλον τὸ διὰ 9.303 πλαγίου τῷ ἰστίῳ ἐπικείμενον, οὗ καὶ τὴν ὀθόνην ἐξαπλοῦσι, κεραίαν λέγουσιν ἐκ τοῦ σχήματος ὀνομάζοντες. διό μοι δοκεῖ πρὸς τοῦτο βλέπειν ἢ θεία τοῦ εὐαγγελίου φωνή, ὅτι ἐκεῖνό ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε, τὸ τῶν ἐν αὐτῷ περικρατουμένων ἀιδιώτερον, ὃ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὴν συντηρητικὴν πάντων τῶν ὄντων οἶον δι' αἰνίγματος καὶ ἐσόπτρου τινὸς <διὰ> τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν σχήματος ὑποδείκνυσι. διὰ δὴ τοῦτο φησιν, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου οὐχ ἀπλῶς ἀποθανεῖν, ἀλλὰ σταυρωθῆναι, ἵνα γένηται τοῖς διορατικωτέροις θεολόγος ὁ σταυρὸς τὴν παντοδύναμον ἐξουσίαν τοῦ ἐπ' αὐτῷ δειχθέντος καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ὄντος ἀνακηρύσσων τῷ σχήματι. μὴ παρασιωπήσωμεν, ἀδελφοί, μηδὲ τὸν εὐσχήμονα βουλευτὴν ἐκεῖνον τὸν ἀπὸ Ἀριμαθαίας Ἰωσήφ, ὃς δῶρον τὸ ἄχραντον καὶ ἅγιον ἐκεῖνο σῶμα λαβὼν καθαρὰν περιτίθησιν αὐτῷ σινδόνα καὶ καθαρῶ μνημείῳ ἐναποτίθεται. νόμος ἡμῖν ἔστω τὸ τοῦ εὐσχήμονος ἐκεῖνου βουλευτοῦ ἔργον τοῦ καὶ ἡμᾶς ὁμοίως βουλευέσθαι, ὅταν λάβωμεν ἐκεῖνο τὸ δῶρον τοῦ σώματος, μὴ ἐρρυπωμένη 9.304 τῇ τῆς συνειδήσεως σινδόνι διαλαμβάνειν μηδὲ ὀδωδοτί ἐξ ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας τῷ μνήματι τῆς καρδίας ἐναποτίθεσθαι, ἀλλὰ, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, δοκιμάζειν ἕκαστον ἑαυτόν, ἵνα μὴ κρίμα ἢ χάρις γένηται τῷ ἀναξίως δεχομένῳ τὴν χάριν. ἀλλὰ γὰρ μεταξὺ λέγων αἰσθάνομαι τῇ φωτεινῇ στολῇ τοῦ ἀγγέλου καταστραπτόμενος καὶ μου διασεῖει ὑφ' ἡδονῆς τὴν καρδίαν ὁ γλυκὺς ἐκεῖνος σεισμὸς ὁ τὸν βαρὺν λίθον τοῦ ἀνθρωπίνου μνήματος ἀποκυλίων, δι' οὗ ἀνοίγεται πᾶσιν ἡ θύρα τῆς ἀναστάσεως. Δράμωμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ παραδόξου θεάματος (διαγέγονε γὰρ ἤδη τὸ σάββατον), μὴ κατόπιν τῶν γυναικῶν ἀπαντήσωμεν. ἔστω καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ τὰ ἀρώματα ἢ πίστις καὶ ἡ συνείδησις· αὕτη γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἡ εὐωδία. μηκέτι μετὰ τῶν νεκρῶν τὸν ζῶντα ζητήσωμεν· τὸν γὰρ οὕτως αὐτὸν ζητοῦντα ἀπωθεῖται ὁ κύριος λέγων· Μὴ μου ἅπτου, ἀλλ' ὅταν ἀναβῶ πρὸς τὸν πατέρα, τότε σοι ἔξεστιν ἅπτεσθαι, τουτέστιν μηκέτι τὴν σωματώδη καὶ δουλικὴν μορφήν ἐν τῇ σεαυτοῦ πίστει ἀνατυπῶσι, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς ὄντα καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα καὶ θεοῦ ὄντα λόγον τοῦτον προσκύνει, μὴ τὴν τοῦ δούλου μορφήν.

ἀκούσωμεν, τί εὐαγγελίζεται ἡμῖν καὶ ἡ γυνὴ ἢ προλαβούσα 9.305 τὸν ἄνδρα διὰ τῆς πίστεως καλῶς τοῦτο ποιήσασα, ἵνα διὰ τοῦ κατάρξαι πρὸς τὸ ἀγαθὸν περὶ τῆς τοῦ κακοῦ αἰτίας ἀπολογησῆται. τί οὖν ἐστὶ τὸ τῆς γυναικὸς εὐαγγέλιον; ὄντως οὐκ ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἄκουε, γὰρ φησιν, ὃ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ κύριος πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν, ὑμᾶς οὐς καὶ ἀδελφούς αὐτοῦ κατονομάζει, ὅτι Πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. ὦ καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν εὐαγγελίων. ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος καθ' ἡμᾶς, ἵνα διὰ τοῦ γενέσθαι ἡμῖν ὁμογενῆς ἀδελφούς ἡμᾶς ἑαυτοῦ ποιήσῃ, προσάγει τὸν

ἑαυτοῦ ἄνθρωπον τῷ ἀληθινῷ πατρί, ἵνα δι' αὐτοῦ ἅπαν τὸ ὁμογενὲς ἐφελκύσῃται, ὡς μηκέτι ὄνειδος εἶναι τοῖς δουλεύουσι τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς. διὰ τοῦ προσαχθῆναι πάλιν τῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ θεῷ μηδ' ἀποβλήτους καὶ ἀποκηρύκτους τῆς πατρῴας κληρονομίας γενέσθαι τοὺς τῷ υἱῷ διὰ τῆς υἰοθεσίας ἀκολουθήσαντας ὁ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς πρωτότοκον τῆς ἀγαθῆς κτίσεως ἑαυτὸν διὰ τῆς σαρκὸς ποιήσας πᾶσαν τὴν φύσιν, ἧς ἐκοινώνησε, διὰ τῆς ἀνακραθείσης αὐτῷ σαρκὸς 9.306 ἐπεσπάσατο. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ Πάσχα ἄρτος ὁ ἄζυμος ὄψον τὴν πικρίδα ἔχει, ἴδωμεν τίνι ἠδύσματι ὁ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἄρτος ἠδύνεται. ὄραξ τοῦ Πέτρου ἀλιεύοντος ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ κυρίου ἄρτον καὶ κηρίον μέλιτος· νόησον, εἰς τί σοι ἡ πικρία τοῦ βίου μετασκευάζεται. οὐκοῦν ἀναστάντες καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς τῶν λόγων ἀλείας ἤδη τῷ ἄρτῳ προσδράμωμεν, ὃν καταγλυκαίνει τὸ κηρίον τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.